

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 376

Zrównoważony rozwój organizacji – odpowiedzialne zarządzanie

Redaktorzy naukowci
Tadeusz Borys
Piotr Rogala
Paweł Skowron

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja dofinansowana ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu

**Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej
we Wrocławiu**

Poglądy autorów i treści zawarte w publikacji nie zawsze odzwierciedlają stanowisko WFOŚiGW we Wrocławiu

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-415-8

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Część 1. W kierunku zrównoważonej organizacji

Tadeusz Borys: Zrównoważony rozwój organizacji – co chcemy lub powinniśmy równoważyć?	13
Grzegorz Hoppe: Zrównoważony rozwój organizacji – tworzenie doskonałości organizacyjnej czy utopia.....	25
Kamila Kuczaj: Czynniki wpływające na poziom jakości życia w miejscu pracy	37
Bazyli Poskrobko: Kreatywność pracowników jako narzędzie kształtowania zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa.....	50
Paweł Skowron: Kategoria ryzyka w koncepcji zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa	64
Magdalena Sławińska: Zrównoważony rozwój a klastry gospodarcze sektora MŚP	80
Sabina Zaremba-Warnke: Marketing zrównoważony jako narzędzie doskonalenia przedsiębiorstwa.....	100

Część 2. Odpowiedzialność w relacjach z interesariuszami

Urszula Bąkowska-Morawska: Analiza doboru partnerów w kreowaniu usług poprzez wykorzystanie map grup strategicznych	115
Grzegorz Biesok: Rekomendacje doskonalenia badań satysfakcji klienta w urzędach administracji samorządowej	127
Anna Dobrowolska: Wpływ głównych interesariuszy organizacji na zarządzanie jakością procesów usługowych	140
Rafał Haffer: Determinanty i następstwa satysfakcji pracowników w świetle teorii pozytywnego zarządzania	152
Monika Jedynak: Specyfika relacji z dostawcami w systemach zarządzania	169
Yuliya Melnyk: Zarządzanie ryzykiem na rynku sztuki.....	185
Elżbieta Studzińska: Lojalność klienta – pojęcie, podział, rodzaje i stopnie.	195
Wioletta Wereda: Orientacja na zaufanie a budowania relacji z interesariuszami w organizacji	216
Izabela Witczak: Odpowiedzialność prawna oraz ekonomiczno-finansowa publicznego szpitala wobec społeczeństwa	233

Część 3. Doskonalenie zarządzania jakością jako przejaw odpowiedzialności organizacji

Małgorzata Asejczyk-Woroniecka: Doskonalenie zarządzania w administracji samorządowej na przykładzie wybranej JST	245
Renata Brajer-Marczak: Dojrzałość procesowa przedsiębiorstw do doskonalenia procesów z perspektywy zdolności organizacji	264
Ewa Czyż-Gwiazda: Business Process Orientation and Quality Orientation interrelationship – survey results	275
Grzegorz Greła: Poprawa jakości i efektywności procesów przedsiębiorstwa poprzez insourcing	292
Piotr Grudowski, Małgorzata Wiśniewska: Six Sigma w małych i średnich przedsiębiorstwach. Puste hasło czy konieczność?	301
Marcin Jakubiec: Analiza i ocena wdrażania i funkcjonowania systemu zarządzania jakością w kontekście rozwoju przedsiębiorstwa	313
Piotr Jedynek: Relacje organizacji z otoczeniem. Perspektywa znormalizowanych systemów zarządzania	323
Romuald Kolman: Doskonalenie wszelkich odmian jakości z wykorzystaniem testów jakościowych	336
Andrzej Kwintowski: Samoocena jako narzędzie doskonalenia	346
Katarzyna Szczepańska: Związki podejścia do zarządzania jakością z teorią interesariuszy	357
Stanisław Tkaczyk, Małgorzata Wierzbicka, Beata Kuźdowicz: Doskonalenie zarządzania budowlanym procesem inwestycyjnym	375
Maciej Urbaniak: Znaczenie narzędzi doskonalenia operacyjnego w budowaniu relacji z dostawcami na rynku B2B	389
Sławomir Wawak: Model oceny jakości zarządzania	395
Małgorzata Wiśniewska, Piotr Grudowski: Wybrane systemy służące bezpieczeństwu w łańcuchu dostaw	405

Summaries

Part 1. Toward sustainable organization

Tadeusz Borys: Sustainable development of organization – are we aware what exactly we want or should consider?	24
Grzegorz Hoppe: Sustainable development of organization – creating organizational perfection or utopia?	36
Kamila Kuczaj: Determinants of quality of work life	49

Bazyli Poskrobko: Creativity of employees as an instrument of shaping the sustainable development of a company	62
Paweł Skowron: The risk category in the concept of sustainable development of enterprise	79
Magdalena Sławińska: SME clusters and sustainable development	99
Sabina Zaremba-Warnke: Sustainable marketing as a tool of enterprise improvement	112

Part 2. Responsibility in relations with stakeholders

Urszula Bąkowska-Morawska: Analysis of partners selection in service creation using strategic groups maps.....	126
Grzegorz Biesok: Recommendations for improvement of customer satisfaction surveys in self-governmental administration offices.....	139
Anna Dobrowolska: The impact of key stakeholders on the management of the quality of service processes	151
Rafał Haffer: Antecedents and consequences of employee satisfaction in the light of positive management theory	168
Monika Jedynek: The specificity of the relation with suppliers in management systems.....	184
Yuliya Melnyk: Risk management on the art market.....	194
Elżbieta Studzińska: Customer loyalty – notion, division, types and degrees	215
Wioletta Wereda: Orientation on trust and building relationships with stakeholders in organizations	232
Izabela Witzak: Legal and economic and financial responsibility of public hospital to the society	242

Part 3. Quality management improvement as an indication of responsibility of an organization

Małgorzata Asejczyk-Woroniecka: Management in territorial administration – case of improvement actions	263
Renata Brajer-Marczak: Business process maturity to improve processes from the perspective of the ability of an organisation	274
Ewa Czyż-Gwiazda: Relacja pomiędzy orientacją procesową a orientacją projakościową – wyniki badań	291
Grzegorz Greła: Improving the quality and efficiency of business processes through insourcing	300
Piotr Grudowski, Małgorzata Wiśniewska: Six Sigma in small and medium-sized enterprises. An empty slogan or necessity?	312

Marcin Jakubiec: Analysis and assessment of introducing and functioning of quality management system in the context of company growth.....	321
Piotr Jedynak: Relations of the organization with the environment. The perspective of standardized management systems.....	335
Romuald Kolman: Improvement of all quality varieties with the application of quality tests.....	345
Andrzej Kwintowski: Self-assessment as an improvement tool.....	356
Katarzyna Szczepańska: Connections of an approach to quality management with stakeholders theory	373
Stanisław Tkaczyk, Małgorzata Wierzbicka, Beata Kuźdowicz: Improvement of management of construction investment	388
Maciej Urbaniak: The role of processes improvement tools in building relationships with suppliers in the B2B market.....	394
Sławomir Wawak: Framework model of quality of management evaluation.	404
Małgorzata Wiśniewska, Piotr Grudowski: Selected systems for the security in the supply chain.....	415

Magdalena Sławińska

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: magdalena.slawinska@kul.lublin.pl

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ A KLASTRY GOSPODARCZE SEKTORA MŚP

Streszczenie: Polityka klastrowa zdobywa coraz większe zainteresowanie we współczesnej gospodarce na świecie i w Polsce. Celem pracy jest ocena funkcjonowania klastrów, które łączą podmioty sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju najważniejszym rodzajem klastrów przemysłowych są ekoklustry zrzeszające przedsiębiorstwa, które współpracują na rzecz zminimalizowania wpływu działalności gospodarczej na środowisko przyrodnicze. Na przykładzie województwa lubelskiego podjęto próbę identyfikacji wpływu idei zrównoważonego rozwoju na gospodarowanie środkami publicznymi, które mogą być przeznaczone na wdrażanie m.in. inwestycji w odnawialne źródła energii i udziału klastrów w tego typu projektach. U podstaw analizy leży obserwacja Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, klustry, sektor małych i średnich przedsiębiorstw, OZE, regionalne programy operacyjne.

DOI: 10.15611/pn.2015.376.06

1. Wstęp

1.1. Zrównoważony rozwój a klustry gospodarcze sektora MŚP

W Polsce, tworząc politykę gospodarczą, zwraca się szczególną uwagę na politykę klastrową. Niemniej w pracach nad przygotowaniem polityki klastrowej mają dominujący wpływ interesy dużych przedsiębiorstw, a kwestie związane ze zrównoważonym rozwojem, zwłaszcza mając na uwadze ochronę środowiska i inwestycje w odnawialne źródła energii przez sektor MŚP wciąż budzą wiele kontrowersji. Klustry regionalne stawiają na transfer wiedzy przy zachowaniu bezpośrednich stosunków z członkami go tworzącymi. Polityka wspierania klastrów w przypadku regionów w założeniu dotyczy oddolnych inicjatyw samorządów, przedsiębiorców i jednostek naukowych. W praktyce przybiera to jednak inny wyraz.

W ramach zadań Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2007-2013 do poszczególnych województw należy polityka wspierania klastrów, powstaje więc

pytanie, czy i w jaki sposób polityka ta może wspomóc wdrażanie procesów zrównoważonego rozwoju za pomocą klastrów. Najbardziej naturalny sposób działań polega na wspieraniu rozwoju przedsiębiorczości lokalnej, tak by maksymalizować zdolność lokalnych podmiotów do zaspokajania potrzeb społecznych, uwzględniając przy tym aspekty środowiskowe. Unia Europejska promuje sektor małych i średnich przedsiębiorstw, które mogą korzystać ze wsparcia finansowego do realizacji inwestycji w formie bezzwrotnej (tzw. przyspieszona amortyzacja bądź pomoc publiczna *de minimis*), w formie zwrotnej (kredytowanie, pożyczki) albo pośredniej – poprzez klastry gospodarcze.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju stanowi na gruncie nauk prawnych przede wszystkim przedmiot badań prawa środowiska, prawa konstytucyjnego, a swoje korzenie ma w dokumentach prawa międzynarodowego, powszechnie znanego jako Raport Bundtland z 1987 r., i innych.

Głównym założeniem idei zrównoważonego rozwoju jest próba zachowania dóbr środowiska naturalnego przy równoczesnym niespowalnianiu rozwoju gospodarczego i obejmuje cztery fundamentalne zasady – sprawiedliwości, równości wewnątrz i międzypokoleniowej oraz zrównoważonego korzystania z zasobów środowiska naturalnego. Przewiduje wszelkie działania polegające na zmianie wzorców konsumpcji oraz stosowaniu przyjaznych środowisku technologii dla zachowania zasobów naturalnych Ziemi.

Zrównoważony rozwój pozostaje dominującym paradygmatem w procesie podejmowania decyzji w zakresie ochrony środowiska na arenie międzynarodowej. Nadal w doktrynie prawa międzynarodowego przeważa pogląd o politycznym charakterze tej koncepcji, która ma nawet charakter moralny, przy czym źródeł koncepcji nie można poszukiwać w normach prawnych¹. Biorąc pod uwagę brak normatywnego charakteru zasady, trudno również przyjąć koncepcję prawa zrównoważonego rozwoju jako wyrazu ewolucji prawa ochrony środowiska. Inaczej koncepcja może być oceniana na gruncie zarówno prawa Unii Europejskiej, jak i prawa polskiego. Obecność w prawie wtórnym koncepcji zrównoważonego rozwoju pozwala na stwierdzenie, że stanowi nie tylko wytyczną dla prowadzenia polityki ochrony środowiska, lecz również jest zasadą, która wpływa na kształt norm przyjętych na jej podstawie².

Zakres rozumienia zrównoważonego rozwoju ma wpływ na realizację tej idei, która bazuje na wytycznych dotyczących polityki ochrony środowiska. Najbardziej widoczne są one w prawie wtórnym Unii Europejskiej oraz umowach międzynarodowych UE z jej członkami. Podtrzymując opinię Kielin-Maziarz, rozważania na temat koncepcji zrównoważonego rozwoju winny pozostać zawężone do tych, które

¹ M. Decleris, *The law of Sustainable Development: General Principles*, Komisja Wspólnot Europejskich, 2000, s. 7.

² J. Kielin-Maziarz, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w prawie Unii Europejskiej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 79-80.

należą do prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej, a tym samym w najpełniejszy sposób przyczyniają się do realizacji idei zrównoważonego rozwoju³. Stąd też polityka klimatyczna UE znajduje odzwierciedlenie w odnowionej strategii zrównoważonego rozwoju UE z 2006 r., a za główny cel przyjmuje podejmowanie działań mających na celu zapobieganie zmianom klimatycznym⁴. Strategia jest spójna z Protokołem z Kioto z 1997 r., który ma innowacyjny charakter ze względu na łączenie dwóch trudnych do połączenia aspektów, jakimi są: ochrona środowiska oraz potrzeba ożywienia światowej gospodarki. Można stwierdzić, że relacja między ideą zrównoważonego rozwoju a zmianami klimatycznymi ma zinstytucjonalizowany charakter. Coraz częściej mówi się wręcz, że środki podejmowane do walki ze zmianami klimatycznymi stymulują innowacyjność. W doktrynie przyjmuje się, że do realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju przyczyniają się innowacyjne rozwiązania mające na celu ograniczenie negatywnego oddziaływania człowieka na środowisko⁵. Obok problematyki zmian klimatycznych kolejnym celem przewidzianym w Strategii Zrównoważonego Rozwoju UE, która została przyjęta w 2001r. jest koncepcja zrównoważonej konsumpcji i produkcji. Zdaniem Nasha stanowi ona najbardziej wymagający aspekt strategii⁶.

Kolejne cele Strategii Zrównoważonego Rozwoju UE stanowią: ochrona zasobów naturalnych, zdrowie publiczne oraz transport. Z tymi problemami współczesnego świata związana jest pośrednio bądź bezpośrednio efektywność energetyczna, która zakłada zmniejszenie zużycia energii przy jednoczesnym zachowaniu tego samego poziomu życia, jaki istniał przy jej wykorzystaniu. Kwestia niezależnienia UE od zasobów naturalnych i uwarunkowań wynikających z ochrony środowiska naturalnego stanowi obecnie dominujący temat w polityce Europy, zważywszy na odczuwany konflikt rosyjsko-ukraiński i słabość wspólnej polityki energetycznej UE. Nadal nie ma jednoznacznej opinii w tym zakresie, ponieważ państwa członkowskie, w tym Polska, w dalszym ciągu produkują energię, wykorzystując tradycyjne źródła. Stąd zwiększenie udziału źródeł odnawialnych w UE nie następuje w tempie planowanym. Nadal wzrost gospodarczy jest ściśle powiązany ze zużyciem energii.

Wielu ekspertów podtrzymuje, że lepszym rozwiązaniem jest system mechanizmów elastycznych, opracowanych w Protokole z Kioto (m.in. handel emisjami, eliminacja dopłat do paliw kopalnianych, a w zamian za to udzielanie pomocy finansowej projektom z funduszy unijnych stawiających na zrównoważony rozwój). W 2008 r. UE przygotowała dyrektywy na rzecz wdrożenia tzw. ekoprojektów oraz

³ Tamże, s. 196.

⁴ Odnowiona Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej, 26 czerwca 2006 r., 10917/06.

⁵ Por. J. Simon, B. Lomberg, *The skeptical environmentalist: measuring the real state of the world*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

⁶ H.A. Nash, *The European Commission's sustainable consumption and production and sustainable industrial policy action plan*, „Journal of Cleaner Production”, 2009, no. 17, s. 496.

oznakowania energetycznego produktów (CE). Ekoprojektem objęto jedynie produkty, które wpływają na zużycie energii w trakcie użytkowania, choć pierwotnie planowano zdecydowanie szerszy zasięg. Celem tego typu działań jest podtrzymanie wzrostu gospodarczego przy zmniejszaniu ogólnego zużycia energii.

Od 2009 r., kiedy wszedł w życie Traktat z Lizbony o funkcjonowaniu UE, zawierający nowy tytuł XXI „Energetyka”, w którym Unia oficjalnie stawia politykę energetyczną w świetle ochrony środowiska. Strategia Europa 2020 z 2010 r. jest aktualnym, długookresowym programem rozwoju UE i zastępuje strategię lizbońską z 2005 r., lansuje wzrost inteligentny, oparty na wiedzy i informacjach, wzrost zrównoważony oparty na gospodarce niskoemisyjnej, efektywnie korzystającej z zasobów i konkurencyjnej, oraz sprzyjający włączeniu społecznemu, mającemu na celu wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia, a zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną⁷. Mając na uwadze sprecyzowane wymogi UE, warto dokonać oceny sformułowanych wytycznych i efektów działalności klastrów pod względem wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju w aktywną działalność podmiotów gospodarczych tworzących sektor MŚP⁸.

2. Ekonomia zrównoważonego rozwoju a MŚP

Ekonomia zrównoważonego rozwoju jest wyodrębniającym się obecnie nurtem ekonomii, który pojawił się w wyniku rosnącej popularyzacji koncepcji trwałego i zrównoważonego rozwoju. Bada warunki równowagi między czterema czynnikami kształtującymi dobrobyt (kapitał, praca, środowisko przyrodnicze, wiedza). Dotychczasowy wkład badawczy ekonomii zrównoważonego rozwoju opiera się głównie na badaniach nad środowiskiem naturalnym (kapitałem naturalnym)⁹.

W ekonomii klasycznej bazuje się m.in. na modelu człowieka kierującego się rachunkiem ekonomicznym (*homo oeconomicus*), działającego w sposób racjonalny. Mając na uwadze bariery ekologiczne rozwoju społeczno-gospodarczego współczesnego świata, stworzono nową koncepcję *homo sustinens*, cechującego się emocjonalnym stosunkiem do przyrody, odpowiedzialnością, wolną wolą, kreatywnością, itp. Pojęcie *homo oeconomicus* wiąże się przede wszystkim z działalnością gospodarczą, przedsiębiorstwo wychodzi z założenia, iż im bardziej antyspołecznie (niskie płace, niski poziom zabezpieczenia społecznego itp.) i antyekologicznie (zanieczyszczając środowisko naturalne) zachowuje się, tym większe osiąga korzyści.

⁷ K. Wiktorowski, *Zrównoważony rozwój oparty na wiedzy a budowanie tożsamości regionalnej*, [w:] *Uwarunkowania rozwoju zrównoważonej gospodarki opartej na wiedzy*, B. Poskrobko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011, s. 346.

⁸ Zalecenie Komisji 2003/361/WE z dnia 6 maja 2003 r. dotyczące definicji mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw, Dziennik Urzędowy L 124 z 20.05.2003 r.

⁹ D. Kielczewski, T. Poskrobko, *Dydaktyka ekonomii zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Zarys problemów badawczych i dydaktyki*, B. Poskrobko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2010, s. 95.

W obu wiodących szkołach ekonomicznych ani neoklasycy zorientowani na podaż, ani też keynesiści zorientowani na zagregowany popyt nie rozważali zagadnień dziś określanych jako filozofia *homo sustinens*, która wpływa na znaczące zmiany w ekonomii, m.in. wprowadzenie koncepcji zrównoważonej konsumpcji i produkcji czy traktowanie ochrony środowiska jako przedmiotu ekonomii instytucjonalnej¹⁰.

Zdaniem D. Kielczewskiego w ekonomii normatywnej (ekonomii zrównoważonego rozwoju) wymaga się wprowadzenia innej wizji człowieka, tj. gospodarującego, którego zachowania są ukształtowane przez środowisko przyrodnicze, społeczne (kulturowe) oraz podmiotowość jednostki, jedynie bowiem dzięki jej właściwemu konstruowaniu możliwe będzie wdrożenie zasad zrównoważonego rozwoju¹¹. Zdaniem H. Rogalla nie możemy wierzyć w przemianę ludzkiej natury. Trzeba pogodzić się z tym, że człowiek pozostanie zawsze istotą heterogeniczną, kierującą się zarówno zmysłem społecznym, jak i egoizmem¹². W ekonomii zrównoważonego rozwoju zakłada się przyporządkowanie strategii i bieżących działań potrzebom przedsiębiorstwa i jej interesariuszom, z równoczesną ochroną i podnoszeniem wartości ludzkich oraz naturalnych zasobów na potrzeby przyszłych pokoleń.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju na szczeblu mikroekonomicznym warunkuje wielowymiarowość zrównoważonego przedsiębiorstwa (finansową, społeczną, środowiskową)¹³. Perspektywa finansowa zakłada, że tempo wzrostu aktywów i przychodów jest zbilansowane z polityką operacyjną i finansową, korygowaną w miarę upływu czasu, i przetrwaniem przedsiębiorstwa w długim okresie czasu. Perspektywa społeczna winna zakładać cele biznesowe zgodne ze standardami etycznymi, przewyższające minimalne wymogi prawne, przyczyniając się do kreowania wartości dla interesariuszy i poprawy wizerunku firmy. Perspektywa środowiska oznacza, że jednostka aktywnie włącza aspekty ekologiczne we wszystkie podstawowe kompetencje. Wdrożenie proekologicznego systemu zarządzania staje się konieczne, a czynniki środowiskowe dla zrównoważonego przedsiębiorstwa stanowią część strategii biznesowej¹⁴. Systemy norm zarządzania środowiskowego muszą być zintegrowane z mechanizmem podejmowania decyzji strategicznych związanych z przyszłością przedsiębiorstwa¹⁵.

¹⁰ Por. F. Famielec, *Rola ekonomii instytucjonalnej w kształtowaniu polityki zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*, B. Poskrobko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011, s. 265.

¹¹ D. Kielczewski, *Homo oeconomicus i homo sustinens jako wyzwania ekonomii zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*, B. Poskrobko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011, s. 223-224.

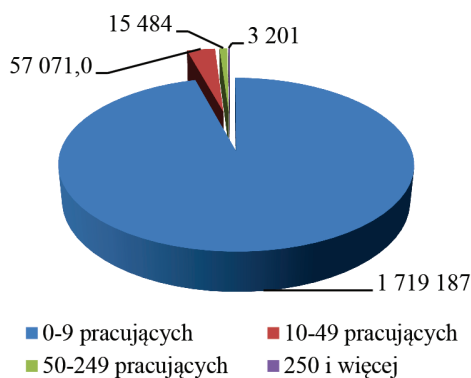
¹² H. Rogall, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010, s. 154.

¹³ J. Adamczyk, T. Nitkiewicz, *Programowanie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2007, s. 68.

¹⁴ W. Przychodzeń, *Zrównoważone przedsiębiorstwo*, Poltext, Warszawa 2013, s. 117.

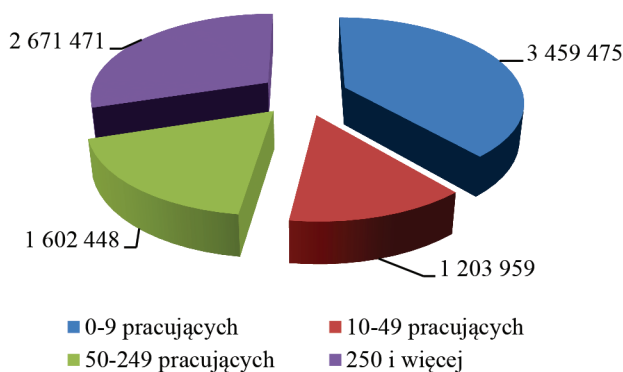
¹⁵ M. Sławińska, *Strategia zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa*, [w:] *Zrównoważony rozwój terenów przygranicznych*, B. Kościak, M. Sławińska (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 263.

Małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią niewykorzystane źródło bogactwa polskiej gospodarki, są kluczem do przyspieszenia rozwoju, mają znaczący udział w wytwarzaniu PKB oraz wielkości zatrudnienia. Są także lepiej dostosowane organizacyjnie do elastycznego działania¹⁶. Poniżej zaprezentowano aktualne dane statystyczne, na podstawie których można określić znaczenie i rolę sektora MŚP w polskiej gospodarce.

Rys. 1. Liczba podmiotów gospodarczych działających w Polsce w 2012 r.

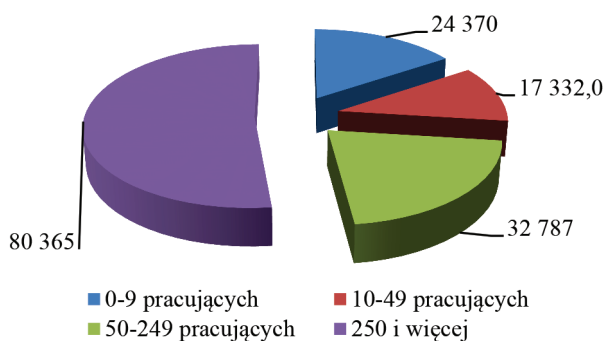
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r., <http://stat.gov.pl>, opublikowana 29.01.2014 r.

Rys. 2. Liczba osób pracujących w przedsiębiorstwach w 2012 r.

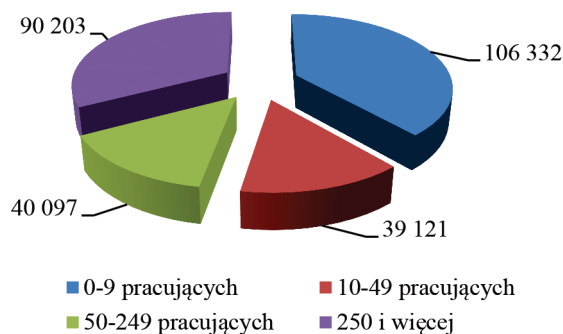
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r., <http://stat.gov.pl>, opublikowana 29.01.2014 r.

¹⁶ B. Powichrowska, *Model gospodarowania wiedzą w małych i średnich przedsiębiorstwach*, [w:] *Organizacja oparta na wiedzy*, B. Powichrowska (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011, s. 110-111.

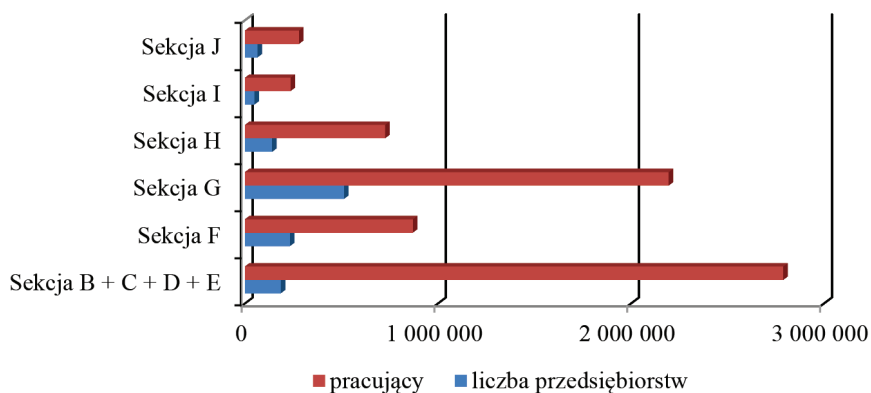
Rys. 3. Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw w 2012 r. w mln złotych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r.*, <http://stat.gov.pl>, opublikowana 29.01.2014 r.

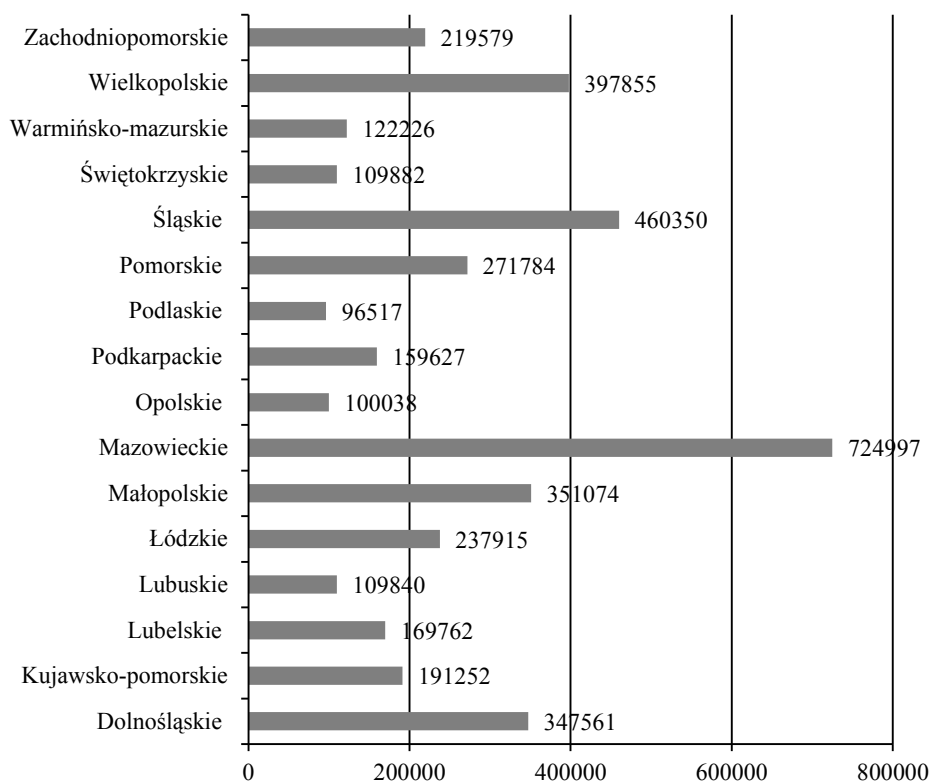
Rys. 4. Wynik finansowy brutto przedsiębiorstw w 2012 r. w mln złotych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r.*, <http://stat.gov.pl>, opublikowana 29.01.2014 r.

Rys. 5. Dominujące sekcje działalności gospodarczej w Polsce w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r.*, <http://stat.gov.pl>, opublikowana 29.01.2014 r.

Rys. 6. Liczba podmiotów gospodarczych w Polsce w 2013 r. w poszczególnych województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://lublin.stat.gov.pl/aktualnosci/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-w-województwie-lubelskim-2013-r-,6,1.html>.

W tabeli 1 przedstawiono zestawienie wskaźników w szerszym zakresie oraz ich zmiany w latach 2010-2012.

Tabela 1. Podmioty gospodarki narodowej w Polsce w latach 2010-2012

Wyszczególnienie	Rok	Przedsiębiorstwa				
		ogółem	w tym: 0-9 pracujących	10-49 pracujących	50-249 pracujących	250 i więcej
1	2	3	4	5	6	7
Liczba przedsiębiorstw	2010	1 726 663	1 655 064	52 591	15 841	3 167
	2011	1 784 603	1 710 598	54 999	15 817	3 189
	2012	1 794 943	1 719 187	57 071	15 484	3 201
Liczba pracujących (stan w dniu 31 XII)	2010	8 859 053	3 399 096	1 143 458	1 649 103	2 667 396
	2011	9 028 536	3 508 557	1 181 565	1 646 415	2 691 999
	2012	8 937 353	3 459 475	1 203 959	1 602 448	2 671 471

Tabela 1, cd.

1	2	3	4	5	6	7
Nakłady inwestycyjne ogółem w mln zł	2010	141 939	24 848	16877	29 598	70 616
	2011	161 240	28 282	18757	33 785	80 416
	2012	154 853	24 370	17332	32 787	80 365
Przychody ogółem w mln zł	2010	3 297338	719 908	448943	689 085	1 439402
	2011	3 666385	760 896	519870	769 494	1 616124
	2012	3 763883	762 443	554616	767 118	1 679706
Koszty ogółem w mln zł	2010	3 046287	618 234	420092	649 552	1 358409
	2011	3 425473	664 613	501081	738 419	1 521361
	2012	3 542163	674 543	523267	736 467	1 607886
Zysk brutto w mln zł	2010	291 117	121 102	34248	46 357	89 410
	2011	298 488	114 066	36478	41 229	106 715
	2012	275 752	106 332	39121	40 097	90 203
Wartość dodana w mln zł	2010	830 807	213 651	89931	146 310	380 914
	2011	862 864	214 615	94673	147 070	406 507
	2012	859 045	211 110	99016	149 196	399 724
Wartość produkcji w mln zł	2010	2 454793	703 093	254991	438 840	1 057869
	2011	2 708963	753 962	292434	477 153	1 185414
	2012	2 749045	749 202	303962	482 437	1 213444

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r.*, <http://stat.gov.pl>, opublikowana 29.01.2014.

3. Zrównoważony rozwój a klastry MŚP

Teoretycznie łączenie podmiotów sektora małych i średnich przedsiębiorstw w klastry jako formy organizacji współpracy przedsiębiorstw przyczynia się do:

- silniejszej pozycji na rynku, pozwalającej konkurować z dużymi producentami,
- zwiększenia elastyczności strategicznej, wyrażającej się w możliwościach modyfikacji elementów domeny,
- lepszego podziału kompetencji, nowych możliwości organizacyjnych,
- dostępu do innowacji technologicznych i informatycznych,
- wymiany doświadczeń,
- oferowania szerokiej gamy produktów i usług,
- poszerzania grupy klientów i ich kompleksowej obsługi,
- zwiększenia obrotów finansowych,
- redukcji kosztów transakcji¹⁷.

¹⁷ R. Barcik, *Teoretyczne postawy tworzenia klastrów w aspekcie zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju*, Materiały konferencyjne, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2007, s. 29.

W przypadku klastrów mających za zadanie transfer wiedzy przy systemie bezpośrednich stosunków dominują klastry regionalne, które w sposób łączny tworzą krajowe, a nawet globalne systemy innowacji. Polityka wspierania klastrów w przypadku regionów dotyczy oddolnych inicjatyw samorządów, przedsiębiorców i jednostek naukowych. Do zadań regionalnych programów operacyjnych w Polsce należy m.in. polityka wspierania innowacji.

W literaturze przedmiotu autorzy, definiując pojęcie innowacji, wzorują się na pojęciach wprowadzonym do nauk ekonomicznych przez Schumpetera, który zwrócił szczególną uwagę na przedsiębiorstwo, przedsiębiorczość i innowacyjność. Według P.F. Druckera innowacja polega na celowym i zorganizowanym poszukiwaniu zmian i na systematycznej analizie okazji do społecznej lub gospodarczej innowacji, którą taka zmiana mogłaby umożliwić¹⁸. Pojęcie ekoinnowacji (innowacji ekologicznych) można ograniczać do tych innowacji, które prowadzą do efektów zgodnych z polityką ochrony środowiska, to znaczy do oszczędności zużycia surowców, zmniejszenia emisji zanieczyszczeń i do ograniczenia ryzyka związanego z działalnością człowieka¹⁹. Według badań Gallusa i Eurostatu, Polska (obok Chin i Turcji) należy do najbardziej przedsiębiorczych krajów na świecie²⁰. Innowacyjność jest w zasadzie jedynym źródłem przewagi konkurencyjnej, podczas gdy w Polsce przede wszystkim dominują niskie koszty pracy i produkcji, rosnąca produktywność – nadal poniżej średniej unijnej.

Definicja klastra w prawodawstwie polskim pojawiła się dopiero w 2006 r. i została zawarta w Rozporządzeniu Ministra Gospodarki w sprawie udzielania przez PARP pomocy finansowej niezwiązanej z programami operacyjnymi²¹. Przez klastr rozumie się przestrzenną i sektorową koncentrację co najmniej dziesięciu podmiotów działających na rzecz rozwoju gospodarczego lub innowacyjności. Wykonując działalność gospodarczą na terenie jednego lub kilku sąsiadujących województw, konkurują i współpracują ze sobą w tym samych lub pokrewnych branżach oraz są powiązane rozbudowaną siecią relacji o formalnym i nieformalnym charakterze, przy czym co najmniej połowę przedsiębiorców funkcjonujących w ramach klastra stanowią przedsiębiorcy²². Wśród form prawnych przyjętych w Polsce dopuszczalne

¹⁸ P.F. Drucker, *Innowacje i przedsiębiorczość*, PWE, Warszawa 1992, s. 42.

¹⁹ M. Urbaniec, *Wpływ innowacji ekologicznych na rozwój zrównoważony*, [w:] *Funkcjonowanie przedsiębiorstw w warunkach zrównoważonego rozwoju i gospodarki opartej na wiedzy*, E. Sidorczyk-Pietraszko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2009, s. 59.

²⁰ J. Fazlagić, *Innowacyjność Polski – wnioski z Raportu Go Global!*, [w:] *W kierunku zrównoważonej gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*, P. Sochaczewski (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011, s. 82.

²¹ M. Mikołaczyk, A. Kurczewska, J. Fila, *Klastry na świecie. Studia przypadków*, Difin, Warszawa 2009, s. 130.

²² Rozporządzenie M.G. z 2 grudnia 2006 r. w sprawie udzielania przez PARP pomocy finansowej niezwiązanej z programami operacyjnymi, DzU z 2006, nr 226, poz. 1651.

do prowadzenia klastra są: fundacja, spółka z .o.o., spółka akcyjna, stowarzyszenie oraz organizacja przedsiębiorców na podstawie odrębnych ustaw²³.

Istotą klastrów jest to, że nawiązywanie relacji z innymi podmiotami gospodarczymi nie musi przybierać formy powiązania prawnego lub kapitałowego zaangażowanych jednostek, ponieważ stanowią one elastyczne struktury umożliwiające systemową wymianę informacji i zasobów między przedsiębiorstwami²⁴. Klastry są pojęciem węższym niż współpraca sieciowa, to forma współpracy, ale opiera się nie tylko na kooperacji, lecz również na konkurencji (tzw. koopetycja). Koopetycja to z jednej strony wspólne wykorzystywanie swoich potencjałów konkurencyjnych przez firmy koopetytorów, a z drugiej – ciągła ostra walka konkurencyjna przez przywództwo kosztowe, różnicowanie udziałów w rynku i pobudzanie zmian technologicznych w branży²⁵.

Według M.E. Portera, klastry różnią się pod względem wielkości, zakresu i stopnia rozwoju. Niektóre skupiają się wokół uczelni prowadzących badania, natomiast inne nie mają znaczących związków z podmiotami naukowymi. Część klastrów składa się przede wszystkim z małych i średnich przedsiębiorstw, a inne obejmują także firmy duże²⁶. Nie ma jednego uniwersalnego modelu klastra. Zdaniem R. Barcik to właśnie klastry satelitarne mają dominujący udział sektora MŚP, powiązanego z zewnętrznymi firmami. Klastr pokrewny włoskim dystryktom przemysłowym obejmuje małe i średnie przedsiębiorstwa i tworzy system sieciowy oparty na zaufaniu²⁷. Według klasyfikacji OECD, z punktu widzenia innowacyjności, można wskazać klastry oparte na wiedzy, klastry oparte na korzyściach skali, klastry wyspecjalizowanych dostawców oraz klastry uzależnione od dostawców²⁸.

Działania klastrów znajdują swoje podstawy w geograficznej koncentracji działalności gospodarczej i bazują na koncepcji dystryktu przemysłowego A. Marshalla²⁹, korzyści aglomeracji Marshalla (specyfikacji i wysokich kompetencjach producentów, lokalnej sile roboczej, specjalistycznych sektorach), teorii lokalizacji³⁰, teorii

²³ Ustawa z 22 marca 1989 r. o rzemiośle, DzU z 1989, nr 17, poz.92, Ustawa z 30 maja 1989 r. o samorządzie zawodowym niektórych przedsiębiorców; DzU z 1989, nr 35, poz. 194, Ustawa z dnia 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych, DzU z 1989, nr 35, poz. 195.

²⁴ A. Kowalski, *Znaczenie klastrów dla innowacyjności gospodarki w Polsce*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013, s. 38.

²⁵ B. Jankowska, *Koopetycja w klastrach kreatywnych*, Wydawnictwo UE w Poznaniu, Poznań 2012, s. 58.

²⁶ M.E. Porter, *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001, s. 254.

²⁷ R. Barcik, wyd. cyt., s. 25.

²⁸ *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, K. Matusiak (red.), PARP, Warszawa 2011, s. 138.

²⁹ Koncentracja wyspecjalizowanego przemysłu w pewnej lokalizacji, gdzie ważną rolę odgrywają efekty zewnętrzne (*externalities*), które wynikają z wzajemnego oddziaływania podmiotów gospodarczych w postaci źródeł korzyści bądź strat.

³⁰ Poczynając od teorii renty gruntowej – model przestrzenny organizacji produkcji rolnej J.H. von Thuenaen, przez teorię ośrodków centralnych Christallera, wyjaśniającą prawidłowości rządzące rozmieszczeniem, ilością, wielkością, hierarchią miejscowości w systemie osadniczym, teorii lokalizacji

biegunów wzrostu F. Perroux, teorii bazy ekonomicznej, nowej teorii wzrostu, nowej geografii ekonomicznej, nowej ekonomii instytucjonalnej, modelu diamentu przewag konkurencyjnych M.E. Portera³¹, jak również teorii kosztów transakcyjnych, ekonomii ewolucyjnej oraz podejścia sieciowego³².

Władze państwowe, projektując politykę klastrową, stosują cztery modele, tj. model przewagi krajowej (skupiają się na sektorach), model *networking* MŚP, model rozwoju klastrów regionalnych, model relacji badawczo-przemysłowych³³.

Dynamiczny rozwój klastrów w Europie spowodowany został finansowaniem ich funkcjonowania z funduszy publicznych przez 3-5 lat od ich uruchomienia (m.in. we Francji, w Niemczech, Szwecji). W Polsce klastry nie mogły skorzystać ze wsparcia ze środków publicznych w tak szerokim zakresie i niestety nadal znajdują się we wstępnym okresie rozwoju. Po przeprowadzonych analizach stworzono plan racjonalnego budżetu klastra, gdzie składki członkowskie nie przekraczają 7% budżetu, sponsoring 16% budżetu, kontrakty na zarządzanie 26% budżetu (zarządzanie inkubatorem, organizacja regionalnych platform informacyjnych), a 51% projekty finansowe ze środków publicznych³⁴.

W aspekcie zrównoważonego rozwoju tworzy się klastry działające w obszarze ekoinwestycji. Według E. Skawińskiej i R. Zalewskiego klastry umożliwiają pokonanie barier w zakresie realizowania przez małe i średnie przedsiębiorstwa podstawowych rekomendacji produktowych w dziedzinie technologii ekologicznej, wiedzy, etyki lub edukacji. Rozwój inicjatyw klastrowych prowadzi do wystąpienia „mnożnikowych efektów proekologicznych przewagi konkurencyjnej i rozwoju proekologiczności w regionie”³⁵. Z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju, najważniejszym rodzajem klastrów przemysłowych są „ekoklastry”, zrzeszające przedsiębiorstwa, które współpracują na rzecz zminimalizowania wpływu działalności gospodarczej na środowisko przyrodnicze. Zdaniem A. Kowalskiego można wyróżnić 5 grup inicjatyw ekoklastrów, których celem jest:

- wykorzystywanie innowacji dla rozwoju energii odnawialnej,
- wykorzystywanie innowacji dla alternatywnych sposobów pozyskiwania i eksploatacji surowców,

zacji A. Webera (wybór lokalizacji przedsiębiorstw zależy od takich czynników, jak transport, praca i aglomeracja); teorii lokalizacji przedsiębiorstw A. Loescha (rozwińnięcie teorii Webera o wprowadzenie kryterium optymalnej lokalizacji), teorii lokalizacji W. Isarda, włączającej proces produkcji i wymiany do rozważań o lokalizacji.

³¹ A. Kowalski, *Znaczenie klastrów dla innowacyjności gospodarki w Polsce*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013, s. 50-74.

³² M. Gorynia, B. Jankowska, *Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008, s. 13.

³³ *Polityki klastrowe w Europie. Przedsiębiorstwa, instytucje i zarządzanie*, S. Borra, D. Tsagdis (red.), PARP, Warszawa 2011, s. 29.

³⁴ *Inicjatywy klastrowe: skuteczne działanie i strategiczny rozwój*, M. Koszarek (red.), PARP, Warszawa 2011, s. 117.

³⁵ E. Skawińska, R. Zalewski, *Klastry biznesowe w rozwoju konkurencyjności i innowacyjności regionów. Świat-Europa-Polska*, PWE, Warszawa 2009, s. 29-33.

- współpraca na rzecz produkcji ekologicznej żywności,
- współpraca i wdrażanie innowacji na rzecz gospodarki odpadami, a z drugiej strony, źródło nowych możliwości produkcyjnych dzięki skoordynowanemu wykorzystywaniu odpadów jako surowców wtórnych przez partnerów z inicjatywy klastrowej,
- współpraca na rzecz wykorzystywania technologii przyjaznych środowisku w różnych branżach i obszarach działalności gospodarczej³⁶.

(1) ABS Klaster, Wrocław, (2) Bałtycki Klaster Ekoenergetyczny (BKEE), Gdańsk; (3) Dolnośląski Klaster Ekoenergetyczny EEI, Energia, Ekologia, Innowacje, Wrocław; (4) Klaster Bałtyckiej Energetyki Przybrzeżnej (BOSEC), Gdańsk; (5) Klaster Bioenergia dla regionu, Łódź; (6) Klaster Budownictwa Energooszczędnego TERMOMAX, Opole; (7) Klaster Energetyczny Sp. z o.o. Bielsko-Biała, (8) Klaster Technologii Energooszczędnych Euro-Centrum; Katowice; (9) Klaster Zaawansowanych Technologii Energetycznych „Ekoenergia”, Łódź; (10) Klaster Zielonych Technologii, Białystok; (11) Lubelski Klaster Ekoenergetyczny, Lublin; (12) Małopolsko-Podkarpacki Klaster Czystej Energii, Kraków; (13) Mazowiecki Klaster Efektywności Energetycznej i Odnawialnych Źródeł Energii, Warszawa; (14) Nadwiślański Klaster Energii Odnawialnej i Poszanowania Energii, Kwidzyn; (15) Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Energetyczny, Kielce; (16) Wielkopolski Klaster Energii Odnawialnej, Poznań.

Rys. 7. Mapa ekoklastrow w Polsce

Źródło: opracowanie własne.

³⁶ A. Kowalski, wyd. cyt., s. 202-205.

Największym zainteresowaniem cieszą się modele działalności w obszarze odnawialnych źródeł energii. Celem projektu rozwoju klastra energetycznego powinna być realizacja wspólnych kierunków działań wpływających na rozwój sektora energetycznego, w tym energii ze źródeł odnawialnych w regionie³⁷. Zestawienie klastrów specjalizujących się w OZE zaprezentowano w rys. 7.

Na Lubelszczyźnie działa tylko jeden klastr związany z ekonoenergetyką – Lubelski Klastr Ekoenergetyczny, pozostałych 15 inicjatyw klastrowych związanych jest: z branżą spożywczą i turystyką (po 3 inicjatywy) oraz po jednej z następującymi branżami: chemia, IT, lotnicza, motoryzacja, meble, fryzjerska, jachtowa oraz poligrafia³⁸. W sumie kilkaset przedsiębiorstw angażuje się w działanie klastrów.

Z powyższego zestawienia wynika, że zarządzanie ekoklastrami polega na świadomym partnerstwie, współpracy pomiędzy firmami, światem nauki i badań. Instytucje badawcze i uczelnie są podmiotami tworzącymi system innowacyjny i klastry zlokalizowane są w przeważającej większości w miejscowościach, w których funkcjonują duże uczelnie.

4. Klastry odnawialnych źródeł energii na przykładzie województwa lubelskiego

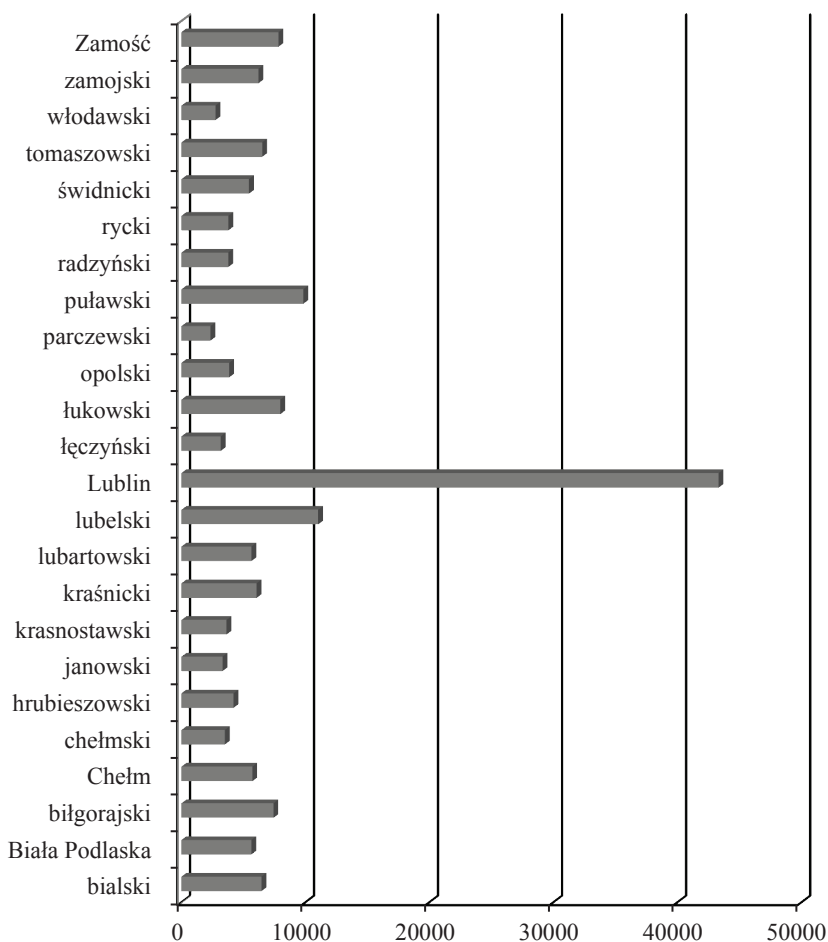
Klastry oddziałują na realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju za pomocą ekoinwestycji, nowych produktów i procesów pozwalających na zapobieganie lub zredukowanie negatywnego oddziaływania na środowisko zanieczyszczeń oraz nieefektywnego wykorzystywania zasobów naturalnych.

W województwie lubelskim prowadzi działalność gospodarczą około 170 tysięcy podmiotów gospodarczych, przy czym osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą stanowią około 129 tysięcy przedsiębiorców. Obserwuje się znaczną dysproporcję pomiędzy miastem Lublinem a pozostałymi miastami.

Województwo lubelskie stawia obecnie na inteligentną specjalizację, głównie biogospodarkę (tzw. specjalizacja kluczowa). Ponadto zwraca uwagę na usługi medyczne i prozdrowotne (specjalizacja uzupełniająca), informatykę i automatykę (specjalizacja wspomagająca) i energetykę niskoemisyjną (specjalizacja wyłaniająca się). Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego uwzględnia realizację Strategii Rozwoju Kraju i Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013, wspierających wzrost gospodarczy i zatrudnienie (Narodowej Strategii Spójności) i dysponuje 1192,84 mln EUR. Lubelska Agencja Wspierania Przedsiębiorczości w Lublinie otrzymała na obsługę I-II priorytetu na lata 2007-2013 wolumen o wartości 1 348 239 603,02 PLN.

³⁷ E. Bojar, K. Pylak, *Uwarunkowania tworzenia klastrów energetycznych*, [w:] *Energetyka a ochrona środowiska naturalnego w skali globalnej i lokalnej*, B. Kościk, M. Sławińska (red.), Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa 2009, s. 96.

³⁸ *Klastry w województwie lubelskim*, PARP, <http://www.parp.gov.pl/files/74/81/469/13945.pdf>.

Rys. 8. Liczba przedsiębiorstw w województwie lubelskim w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://lublin.stat.gov.pl/aktualnosci/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-w-województwie-lubelskim-2013-r-,6,1.html>.

Mając na uwadze OZE, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w latach 2007-2013 uruchomił w ramach priorytetu VI projekty „Energia przyjazna środowisku” w 2012 r., na który przeznaczono 80 571 297,42 PLN i dofinansowanie uzyskało 27 gmin, a w 2009 r. na dofinansowanie działania przeznaczono 67 987 241,48 PLN. Realizowane projekty dotyczące wykorzystania energii z odnawialnych źródeł zgodne są z Wojewódzkim Programem Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego:

- inwestycje w rozwój i wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii, takich jak: wiatr, woda (z uwzględnieniem potrzeb ochrony przyrody i ekologicznych

aspektów utrzymania rzek), biomasa, energia słoneczna i geotermalna oraz pozostałe;

- inwestycje mające na celu redukcję emisji biogazu powstałego w oczyszczalniach ścieków i na wysypiskach poprzez jego energetyczne wykorzystanie;
- modernizacja kotłowni opalanych paliwem stałym na zasilane paliwem ekologicznym, ze szczególnym uwzględnieniem zadań realizowanych w placówkach oświatowo-wychowawczych, placówkach kulturalnych, szpitalach.

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego 2007-2013, Osi Priorytetowej I: Przedsiębiorczość i Innowacje, Działania 1.4: Dotacje inwestycyjne w zakresie dostosowania przedsiębiorstw do wymogów ochrony środowiska oraz w zakresie odnawialnych źródeł energii Schemat B ogłoszono pierwszy i jedyny konkurs w październiku 2012 r. na działania, których celem było:

- Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez inwestycje w ochronę środowiska i odnawialne źródła energii.
- Spełnienie norm jakości powietrza atmosferycznego poprzez redukcję emisji zanieczyszczeń do powietrza oraz wzrost wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii. Cel ten realizowany jest przez budowę i przebudowę infrastruktury oraz zakup urządzeń służących do produkcji energii odnawialnej. Typy projektów podlegających dofinansowaniu obejmowały:

a) budowę lub przebudowę infrastruktury oraz zakup urządzeń służących do produkcji energii ze źródeł odnawialnych,

b) budowę lub przebudowę infrastruktury oraz zakup urządzeń służących do produkcji energii elektrycznej i ciepłej w skojarzeniu, w tym z odnawialnych źródeł energii.

O dofinansowanie projektów mogły ubiegać się następujące podmioty z sektora MŚP. Na realizację projektów przewidziano do rozdysponowania w ramach konkursu kwotę 66 007 548,00 PLN. Maksymalny poziom dofinansowania z RPO WL 2007-2013 dla wniosków składanych w ramach konkursu wynosiła: mikroprzedsiębiorstwa i małe przedsiębiorstwa – 70% kosztów kwalifikowanych, średnie przedsiębiorstwa – 60% kosztów kwalifikowanych. Minimalna wartość wsparcia wynosiła 85 tys. PLN, maksymalna wartość wsparcia wynosiła:

- budowa małych i średnich jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu – 5 mln PLN,
- budowa lub przebudowa infrastruktury służącej do produkcji energii odnawialnej – 6 mln PLN,
- inwestycje w zakresie wytwarzania energii elektrycznej z biomasy lub biogazu – 5 mln PLN,
- inwestycje w zakresie budowy lub rozbudowy małych elektrowni wodnych – 5 mln PLN.

Liczba złożonych wniosków w lutym 2013 r. wniosków przekroczyła oczekiwania LAWP. Zgłoszono 176 projektów o łącznej wartości wnioskowanego wsparcia

453 078 737,21 PLN. Po bardzo długim terminie oczekiwania dopiero w lipcu 2013 r. wskazano, iż po ocenie formalnej pozostało 78 projektów na łączną kwotę wsparcia 196 966 555,52 PLN, nadal przeszło dwukrotnie wyższej niż prognozowane środki. W styczniu 2014 r. dokonano zwiększenia alokacji środków o kwotę 40 milionów złotych, z czego umowę może realizować do czerwca 2015 r. jedynie 30 podmiotów, a 28 innych projektów o łącznej kwocie dofinansowania 57 462 702,85 PLN czeka na liście rezerwowej. Nie można więc mówić o wielkim promowaniu inwestycji w odnawialne źródła energii w województwie lubelskim.

W 2008 r. powołano Lubelski Klaster Ekoenergetyczny po podpisaniu listu intencyjnego przez Fundację Rozwoju Lubelszczyzny – inicjatora współpracy w ramach klastra oraz 15 partnerów. Misja inicjatywy została wówczas określona jako „wspieranie wszelkich działań związanych ze zrównoważonym wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii w oparciu o potencjał województwa lubelskiego poprzez opracowywanie i wdrażanie innowacji technologicznych, produkcyjnych i procesowych oraz popularyzacja odnawialnych źródeł energii w Regionie”. Obecnie klaster skupia 37 podmiotów, w tym: przedsiębiorstwa, jednostki naukowo-badawcze, uczelnie wyższe oraz instytucje otoczenia biznesu. Uczestnictwo w klastrze skłoniło jedynie cztery podmioty do samodzielnego złożenia wniosku o dofinansowanie w ramach projektu RPO-WL 1.4.B. Jak wskazują wyniki oceny projektów, najwyższą punktację uzyskiwały wnioski, w ramach których realizacji stawiano na inwestycje w duże elektrownie, nastawione na odsprzedaż wyprodukowanej energii, a nie samoistne wykorzystanie jej przez podmioty prowadzące działalność gospodarczą. Stąd dofinansowanie otrzymał tylko jeden członek klastra, firma z siedzibą w Ćmiłowie. Dwa kolejne podmioty, które stawiały na założenia zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju, a więc produkcję energii i wykorzystywanie jej na potrzeby własne, znajdują się na liście rezerwowej (Łuków, Tomaszów Lubelski), przy czym termin podpisywania umów z LAWP jest możliwy do końca czerwca 2014 r., zatem ryzyko realizacji projektu jest obecnie bardzo duże. Czwarty wniosek przygotowany przez uczestnika klastra nie przeszedł oceny formalnej (siedziba firmy w Parczewie).

Przesunięcie w czasie inwestycji w OZE budzi bardzo dużo kontrowersji. Po pierwsze, innowacyjne systemy i instalacje zgłaszane w projektach w 2013 r. nie należą obecnie do najnowszych. Po drugie, nie można odczuć, aby województwo miało szansę wywiązać się z planowanych efektów w zakresie inwestycji w OZE, skoro nawet łączny wolumen powierzonych środków finansowych został wykorzystany na inwestycje w OZE na Lubelszczyźnie w niewielkim stopniu. Po trzecie banki nie tylko stawiają opór przy udzielaniu kredytów na inwestycje w odnawialne źródła energii, lecz również proponują rygorystyczne formy zabezpieczenia kredytów, które nie są przyjmowane przez LAWP. Olbrzymie utrudnienie stwarzają polskie regulacje prawne, m.in. ustawa o odnawialnych źródłach energii.

5. Zakończenie

Koncepcja klastra jest popularną formą wspierania działalności gospodarczej MŚP działających w pokrewnych sektorach czy związanych ze stowarzyszeniami branżowymi. Przedsiębiorstwa dzięki koopetycji w ramach klastrów mogą podejmować działalność innowacyjną, co przynosi znaczącą wartość dodaną, synergiczną zdolność do wykorzystania informacji oraz zwiększa przewagę konkurencyjną przedsiębiorstwa i regionu. Mając na uwadze specyficzne warunki polskiego rynku, można stwierdzić, że siły klastrów są na razie nieporównywalnie niższe niż w krajach Europy Zachodniej. Na przykładzie ekoklastrów można stwierdzić, że wciąż wiele barier powstaje przy wprowadzaniu wspólnej polityki naukowo-technicznej, rozwoju czynników produkcji oraz tworzeniu wytycznych i wskazówek przy opracowywaniu systemu prawnego. Ekoklastry powstały z inicjatywy oddolnej, związanej z przedsiębiorczością sektora MŚP, niemniej jednak przedsiębiorcy wciąż są mało zaangażowani w funkcjonowanie klastrów, co potwierdza sytuacja na Lubelszczyźnie. Przyczyny tkwią w niedostatkach kapitału finansowego i społecznego sektora MŚP. Ważne w tym przypadku mogłoby być wsparcie zewnętrzne, wynikające nie tylko z polityki regionalnej, lecz również z zasad pomocy publicznej *de minimis*.

Obarczanie podmiotów sektora MŚP odstraszającymi kosztami uczestnictwa w klastrze bardzo ogranicza aktywność przedsiębiorstw, klastry pośrednio mogłyby zachęcić do wprowadzania przez przedsiębiorstwa m.in. ISO 14001, stanowiącego podstawę do określania przedsiębiorstwa zrównoważonego. Ekoklastry może mieć lepsze możliwości zgromadzenia kapitału, aby rozwiązać problemy środowiskowe. Może oddziaływać na większą grupę osób, wypracowywać wspólne sposoby przeciwdziałania przez podmioty lokalne, aby rozwiązać problemy i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego. Klastry, stawiając na współpracę z lokalnymi uczelniami, oferując łatwiejszą współpracę B+R z przedsiębiorstwami, mogą się sprawdzać i dopiero w ramach wspólnej realizacji projektów obciążać podmioty gospodarcze ponoszeniem kosztów uczestnictwa (metoda kija i marchewki).

Dodatkowo obserwuje się brak współpracy pomiędzy urzędami i instytucjami (LAWP, URE, UM WL, KE itp.) a firmami i instytucjami z otoczenia biznesu, zainteresowanymi inwestycją w odnawialne źródła energii. Projekty LAWP skierowane na inwestycje w OZE były oceniane w terminie przekraczającym maksymalne limity czasowe, nadal nie wprowadzono nowych regulacji prawnych, co bardzo komplikuje możliwość opracowania rachunku ekonomicznego z planowanych inwestycji w OZE. Faworyzuje się duże inwestycje w OZE, dominują projekty, które zakładają rozpoczęcie działalności gospodarczej, tj. produkcję energii. Jeśli porównamy tę sytuację z sytuacją przedsiębiorstw produkcyjnych, które planują wytwarzać energię ze źródeł odnawialnych, aby zbilansować zużyta energię pochodzącą ze źródeł konwencjonalnych, to wydaje się bardziej zasadne i współgrające z koncepcją zrównoważonego rozwoju.

Literatura

- Adamczyk J., Nitkiewicz T., *Programowanie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2007.
- Barcik R., *Teoretyczne postawy tworzenia klastrów w aspekcie zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju*, Materiały konferencyjne Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2007.
- Bojar E., Pylak K., *Uwarunkowania tworzenia klastrów energetycznych*, [w:] *Energetyka a ochrona środowiska naturalnego w skali globalnej i lokalnej*, B. Kościak, M. Sławińska (red.), Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa 2009.
- Decleris M., *The law of Sustainable Development: General Principles*, Komisja Wspólnot Europejskich, 2000.
- Drucker P.F., *Innowacje i przedsiębiorczość*, PWE, Warszawa 1992.
- Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r.*, opublikowana 29.01.2014 r. <http://stat.gov.pl>.
- Famielec F., *Rola ekonomii instytucjonalnej w kształtowaniu polityki zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*, B. Poskrobko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011.
- Fazlagić J., *Innowacyjność Polski – wnioski z Raportu Go Global!*, [w:] *W kierunku zrównoważonej gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*, P. Sochaczewski (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011.
- Gorynia M., Jankowska B., *Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008.
- Inicjatywy klastrowe: skuteczne działanie i strategiczny rozwój*, M. Koszarek (red.), PARP, Warszawa 2011.
- Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, K. Matusiak (red.), PARP, Warszawa 2011.
- Jankowska B., *Kooperacja w klastrach kreatywnych*, Wydawnictwo UE w Poznaniu, Poznań 2012.
- Kielin-Maziarz J., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w prawie Unii Europejskiej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.
- Kielczewski D., *Homo oeconomicus i homo sustinens jako wyzwania ekonomii zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*, B. Poskrobko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok, 2011.
- Kielczewski D., Poskrobko T., *Dydaktyka ekonomii zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Zarys problemów badawczych i dydaktyki*, B. Poskrobko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2010.
- Klastry w województwie lubelskim*, PARP, <http://www.parp.gov.pl/files/74/81/469/13945.pdf>.
- Kowalski A., *Znaczenie klastrów dla innowacyjności gospodarki w Polsce*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013.
- Mikołaczyk M., Kurczewska A., Fila J., *Klastry na świecie. Studia przypadków*, Difin, Warszawa 2009.
- Nash H.A., *The European Commission's sustainable consumption and production and sustainable industrial policy action plan*, „Journal of Cleaner Production” 2009, nr 17.
- Odnowiona Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej, 26 czerwca 2006 r., 10917/06.
- Polityki klastrowe w Europie. Przedsiębiorstwa, instytucje i zarządzanie*, S. Borra, D. Tsagdis (red.), PARP, Warszawa 2011.
- Porter M.E., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.
- Powichrowska B., *Model gospodarowania wiedzą w małych i średnich przedsiębiorstwach*, [w:] *Organizacja oparta na wiedzy*, B. Powichrowska (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011.
- Przychodzeń W., *Zrównoważone przedsiębiorstwo*, Poltext, Warszawa 2013.

- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010.
- Rozporządzenie M.G. z 2 grudnia 2006 r. w sprawie udzielania przez PARP pomocy finansowej niezwiązanej z programami operacyjnymi, DzU z 2006, nr 226, poz. 1651.
- Simon J., Lomberg B., *The skeptical environmentalist: measuring the real state of the world*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.
- Skawińska E., Zalewski R., *Klastry biznesowe w rozwoju konkurencyjności i innowacyjności regionów. Świat-Europa-Polska*, PWE, Warszawa 2009.
- Sławińska M., *Strategia zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa*, [w:] *Zrównoważony rozwój terenów przygranicznych*, B. Kościk, M. Sławińska (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2010.
- Urbaniec M., *Wpływ innowacji ekologicznych na rozwój zrównoważony*, [w:] *Funkcjonowanie przedsiębiorstw w warunkach zrównoważonego rozwoju i gospodarki opartej na wiedzy*, E. Sidorczuk-Pietraszko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2009.
- Ustawa z 22 marca 1989 r. o rzemiośle, Dz.U. z 1989, nr 17, poz. 92.
- Ustawa z 30 maja 1989 r. o samorządzie zawodowym niektórych przedsiębiorców; Dz.U. z 1989, nr 35, poz. 194.
- Ustawa z dnia 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych. Dz.U. z 1989, nr 35, poz. 195.
- Wiktorowski K., *Zrównoważony rozwój oparty na wiedzy a budowanie tożsamości regionalnej*, [w:] *Uwarunkowania rozwoju zrównoważonej gospodarki opartej na wiedzy*, B. Poskrobko (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011.
- Zalecenie Komisji 2003/361/WE z dnia 6 maja 2003 r. dotyczące definicji mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw, Dziennik Urzędowy L 124 z 20.05.2003.
- Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze region w województwie Lubelskim, <http://lublin.stat.gov.pl/aktualnosci/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-w-wojewodztwie-lubelskim-2013-r-,6,1.html>.

SME CLUSTERS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary: Cluster policy is gaining more and more interest in the modern economy in the world and in Poland. The aim of the study is to assess the functioning of clusters implementing the concept of sustainable development, which combine small and medium-sized enterprises. Based on the example of Lublin Voivodeship, the author attempts to identify the impact of sustainable development on the management of public funds that can be used to implement, among others, investment in renewable energy and clusters participation in this type of projects.

Keywords: sustainable development, clusters, small and medium-sized enterprises, renewable energy sources, Regional Operational Programmes.